

KS. TOMASZ KOPICZKO*

Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii)¹

Pośród całej posługi zbawczej, którą podejmuje Kościół, szczególne miejsce ma posługiwanie katechetyczne. Zatem powołanie katechety znajduje swoje zakorzenienie we wspólnotcie Kościoła i jest realizacją jego misji. Także posługa nauczyciela religii w przestrzeni szkolnej wpisuje się w tę misję i ma swoje odniesienie do wspólnoty parafialnej. Na katechecie spoczywa obowiązek troski o dobro Kościoła, ale także o swoje własne. Wpisuje się w to dobro duchowe, ale także to niezwiązane z życiem nadprzyrodzonym².

Kierując się zasadą wierności Bogu i człowiekowi nauczyciel religii korzysta zatem z jednej strony z nauk teologicznych, a z drugiej strony współczesny świat otwiera przed nim cały wachlarz różnych osiągnięć nauki. Współcześnie uprawiane nauki o komunikacji, nauki społeczne, pedagogiczne oraz socjologiczne podpowiadają już nie tylko jak najskuteczniej przekazywać kerygmat drugiemu człowiekowi, ale również jak to czynić w sposób przemyślany i atrakcyjny. Bez wątplenia w takim kontekście nie bez znaczenia pozostaje wizerunek nauczyciela religii. Dokumenty Kościoła przedstawiają całą paletę jego cech z płaszczyzny duchowej, ale słusznym wydaje się także sięgnięcie do osiągnięć personal brandingu, aby zastanowić się, jak wykreować bardziej pozytywny wizerunek nauczyciela religii. Nie chodzi w tym momencie absolutnie o to, aby miał on swoim wizerunkiem przysłonić głoszone prawdy. Wręcz

* ks. Tomasz Kopiczko – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8000-6714>; e-mail: tomkop@o2.pl

¹ W dosłownym znaczeniu chodzi o nauczyciela religii. W tytule zastosowano termin katecheta z racji, że termin ten powszechnie bywa utożsamiany z nauczycielem religii, który swoją posługę realizuje na przestrzeni szkolnej (por. PDK 89nn. Szczegółowo tematykę tę wyjaśnia pierwsza część artykułu: M. Mąkosa, *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.

² Por. DK 110nn; PDK 90nn.

przeciwnie, jego pozytywny wizerunek powinien sprawiać, że prawdy objawione będą głoszone w sposób jak najbardziej skuteczny.

Celem niniejszego opracowania jest nakreślenie ram badawczych podjętego zagadnienia promowania pozytywnego wizerunku katechety. Cel ten, zgodnie z paradygmatem pastoralnym, zostanie zrealizowany w trzech punktach. Po pierwsze, zostaną przedstawione założenia teoretyczne, które podpowiadają, jaki powinien być wizerunek katechety. Drugi element to prezentacja wyników badań przeprowadzonych na potrzeby tego opracowania. Trzeci punkt to prezentacja wniosków połączona z postulatami wobec katechetów.

1. Jaki wizerunek nauczyciela religii

Jak zauważa R. Szewczyk „warto spojrzeć na realizację zadań Kościoła poprzez pryzmat osobowości nauczyciela religii, czyli osoby bezpośrednio odpowiedzialnej za realizację lekcji religii na terenie szkoły”³. Jednocześnie należy pamiętać, że nauczyciele religii są tymi, którzy wychowują w wierze i są powołani do tego, aby być świadkami Chrystusa⁴. *Dyrektorium o katechizacji* mówi natomiast o tożsamości i powołaniu katechety i w sposób dosyć istotny wiąże ową tożsamość katechetyczną z tożsamością Kościoła. Każdy posługujący w katechezie, a więc także nauczyciel religii, ma być świadkiem wiary „oraz strażnikiem pamięci o Bogu”, zarazem „nauczycielem jak i mistagogiem”. Powinien także być „towarzyszem i wychowawcą”⁵.

Z kolei A. Rayzacher-Majewska pisząc o wizerunku nauczyciela religii stwierdza, że wychowanie polega na połączeniu miłości i wymagań⁶. Podobnie zauważa M. Dziewiecki, który stwierdza, że „okazywanie wychowankom miłości bez stawiania im wymagań jest przejawem naiwności”⁷. A więc z jednej strony potrzebne jest wrażliwe serce, a z drugiej odwaga stawiania wymagań.

Ojcowie II Soboru Watykańskiego – odnosząc się do posługi osób świeckich – stwierdzili, że „ludzie świeccy, stawszy się uczestnikami funkcji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Chrystusa, mają swój udział w posłannictwie całego Ludu Bożego w Kościele i na świecie. I rzeczywiście sprawują oni apostołstwo przez swą pracę zmierzającą do szerzenia Ewangelii oraz uświęcania ludzi i do przepajania duchem ewangelicznym oraz doskonalenia porządku spraw doczesnych, tak że ich wysiłek w tej dziedzinie daje jawnie świadectwo o Chrystusie i służy zbawieniu ludzi. Ponieważ zaś właściwością stanu ludzi świeckich jest życie wśród świata i spraw doczesnych, dlatego wzywa ich Bóg, by ożywieni duchem chrześcijańskim, sprawowali niczym zaczyn swoje apo-

³ R. Szewczyk, *Osobowość nauczyciela religii*, „Studia Katechetyczne” 7(2010), s. 218.

⁴ Por. PDK 151.

⁵ Pod KD 110-113.

⁶ Por. A. Rayzacher-Majewska, *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Ełckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.

⁷ Por. M. Dziewiecki, *Kochać i wymagać. Pedagogia Ewangelii*, Karków 2006, s. 5.

stolstwo w świecie”⁸. A zatem nauczyciele religii posiadający misję Kościoła wpisują się w autorytet nauczającego Chrystusa. P. Sroczyński powołując się na dokumenty Kościoła, a także osiągnięcia pedagogiczne, zauważa, że od autorytetu nauczyciela religii zależy wynik religijnego wychowania dzieci i młodzieży. Stwierdza, że „trudno byłoby z nim rozmawiać, gdyby nie cieszył się potrzebnym zaufaniem, powagą i szacunkiem”⁹.

Całość spostrzeżeń teologicznych i pedagogicznych na temat nauczyciela religii zamykają w sobie słowa „nauczyciel, wychowawca, świadek”. Idealnie też byłoby utożsamiać nauczyciela religii z rolą katechety, a pracę przez niego wykonywaną nazywać posługą¹⁰. M. Mendyk szczególną rolę upatruje w byciu wychowawcą. Jego zdaniem wydaje się to być szczególnie istotne w kontekście zaniedbań wychowawczych rodziny. Wtedy nauczyciel religii występuje wręcz w roli „ratownika” procesu wychowawczego¹¹.

Mimo iż nauczyciel religii to osoba powołana i posłana na mocy misji kanonicznej, to należy dołożyć wszelkich starań, aby był to ktoś jak najbardziej kompetentny i otwarty na adaptację w zmiennych warunkach. Doświadczenie antropologiczne nakazuje kierowanie się zasadą, że „łaska Boża buduje na naturze”. Zadaniem więc samego nauczyciela religii jest troska o to, aby owa natura była jak najbardziej doskonała. Musi to być zatem osoba, która sprosta nie tylko wymaganiom formalnym procesu edukacyjnego, ale także w odpowiedzialności za powierzone sobie zadania podejmie wysiłek formacji z zakresu teologii, pedagogiki, dydaktyki, psychologii, socjologii, antropologii, a może przede wszystkim nauk związanych z komunikacją społeczną¹².

2. Jak jest postrzegany nauczyciel religii

W 2003 roku I. Celary pisząc artykuł poświęcony posłudze katechety w szkole zauważa, że szereg przeprowadzonych badań eksponuje na pierwszym miejscu, iż nauczyciel religii jest postrzegany jako nauczyciel wiary przekazujący wiedzę o Bogu i Kościele. Kolejne określenia stwierdzały, że jest to ktoś, kto „uczy również o świecie, o miłości, pomaga zrozumieć Biblię i jasno tłumaczy po co żyją”¹³. Wydaje się po upływie dwudziestu lat i szeregu zmian społecznych i kulturowych, które zaszły w polskim społeczeństwie współczesne wymagania nieco się zmieniły.

⁸ DA 2.

⁹ Por. P. Sroczyński, *Autorytet nauczyciela religii*, „Rozprawy naukowe” 65(2019), s. 85.

¹⁰ Por. M. Mendyk, *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misją w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva” 6(2007), s. 105-119.

¹¹ Por. tamże.

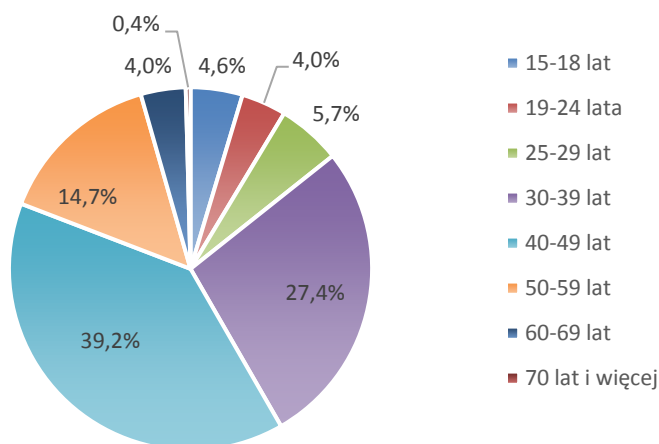
¹² Por. Z. Marek, *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 149-164; E. Bednarz, *Nauczyciel katecheta wobec współczesnych wyzwań dydaktycznych i wychowawczych*, „Rocznik Teologiczny ChAT” 1-2(2013), s. 273-287.

¹³ I. Celary, *Posługa katechety w szkole*, „Nauczyciel i szkoła” 1-2(2003), s. 299. W swoim tekście I. Celary odnosi się do rezultatów badań S. A. Górskiej i H. Słotwińskiej.

Celem ogólnego zbadania tematu w dniach 15 lipca 2022 do 15 sierpnia 2022 zostały przeprowadzone internetowe badania na temat postrzegania wizerunku nauczyciela religii¹⁴. W badaniach wzięło udział 476 osób. Ponad jedną czwartą respondentów stanowili mężczyźni, a blisko trzy czwarte to kobiety. 45,5% respondentów to mieszkańcy dużych miast, 28% pochodzi z średnich lub małych miast, około 10% z przemieści i 16,5% mieszka na wsi.

Rozkład respondentów według sytuacji życiowej pokazuje, że ponad 40% respondentów to rodzice dziecka uczącego się w szkole podstawowej lub ponadpodstawowej. 20% spośród wypełniających ankietę to nauczyciele religii. Ponad 6% odpowiadających na ankietę to studenci i ponad 4% to uczniowie szkół ponadpodstawowych. Rozkład respondentów według wieku pokazał, że zdecydowana większość osób biorących udział w badaniach jest w przedziale wiekowym 30-39 lat lub 40-49 lat.

Wykres 1. Rozkład respondentów wg wieku. n=476

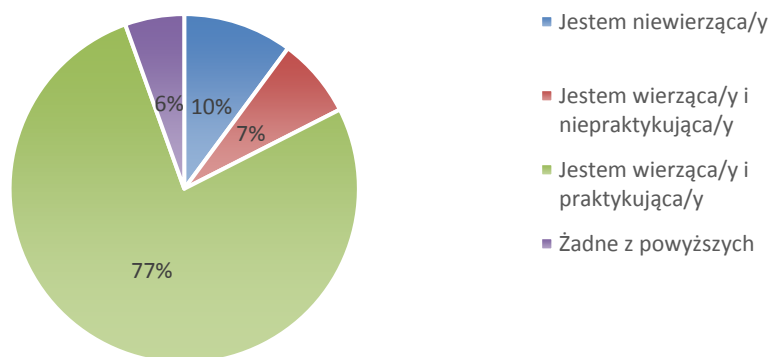

Źródło: badania własne.

¹⁴ Jako technikę realizacji badań naukowych zastosowano CAWI – ang. *Computer-Assisted Web Interview*. Respondenci zostali poproszeni o wypełnienie ankiety w formie elektronicznej przy pomocy strony internetowej. W badaniach ilościowych przygotowano kwestionariusz ankietowy zawierający 12 pytań. Narzędzie to umożliwiło zgromadzenie danych empirycznych. Zbieranie danych ilościowych trwało między 15 lipca 2022 roku a 15 sierpnia 2022 roku. Odpowiedzi udzieliło 476 osób. Z racji na przypadkowy dobór próby oraz ograniczony zakres badań nie można uznać za reprezentatywnych dla całego kraju. Ich celem było pozyskanie orientacyjnych danych, które w przyszłości pozwolą na przygotowanie dogłębnych badań empirycznych. Wydaje się jednak, że pozyskane dane pozwalają autorowi niniejszego artykułu na formułowanie wniosków odzwierciedlających pewne tendencje społeczne w odniesieniu do nauczycieli religii.

Zdecydowana większość respondentów to osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące (77%). Jako niewierzący zadeklarowało się 10% biorących udział w badaniu. Odsetek osób biorących udział w badaniach i deklarujących się jako wierzący i praktykujący przewyższa znacznie średnią ogólnopolską, która według danych CBOS-u w 2022 roku wyniosła 42%¹⁵. Fakt ten jednak można interpretować na korzyść, jako że na temat nauczycieli religii wypowiadają się osoby związane z Kościołem. W domyśle osobom tym zależy na obecności i jakości lekcji religii w przestrzeni ich życia.

Wykres 2. Rozkład respondentów wg deklaracji religijności. n=476

Źródło: badania własne.

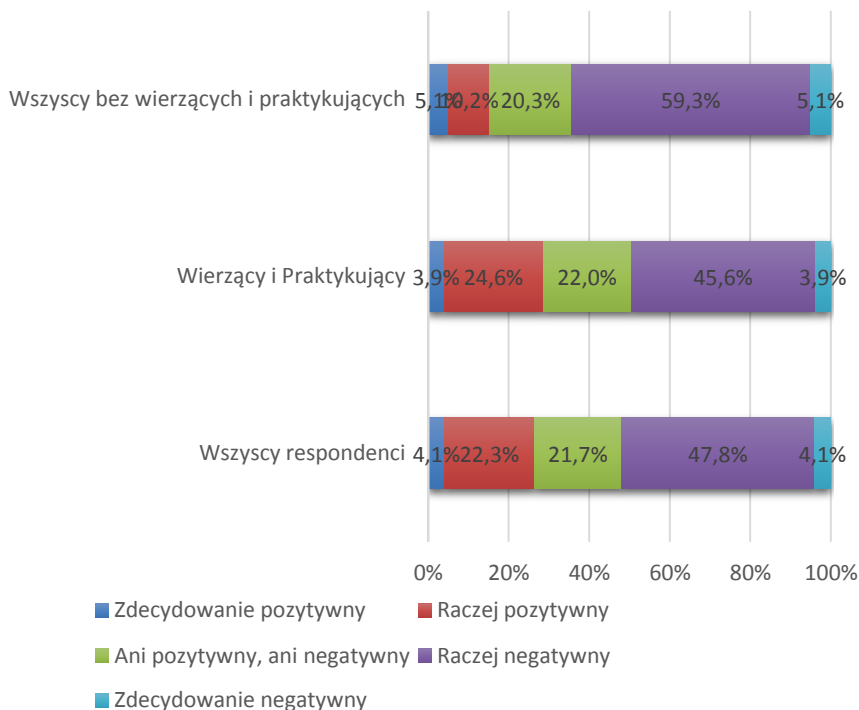
Jednym z kluczowych zagadnień poruszonych w badaniach było pytanie o to, w jaki sposób postrzegany jest nauczyciel religii. Niestety wniosek ogólny z badań jest taki, że nauczyciele religii nie cieszą się zbyt dużym uznaniem. Patrząc na całą grupę respondentów, to jedynie 4% deklaruje, że postrzega zawód nauczyciela w sposób zdecydowanie pozytywny. Raczej pozytywnie na posługę nauczyciela religii patrzy około 22% respondentów. Sumując zatem te dwie grupy mamy zaledwie jedną czwartą respondentów, którzy w sposób pozytywny postrzegają nauczycieli religii. Wydaje się zatem, że odsetek ten nie jest zbyt wysoki.

Analogicznie około 4% patrzy na pracę nauczyciela religii w sposób zdecydowanie negatywny. Ale blisko połowy respondentów deklaruje, że ich pracę ocenia w sposób raczej negatywny. W sumie więc ponad połowa zapytanych osób daje negatywną ocenę tego zawodu. Należy podkreślić, że te proporcje pozostają na bardzo zbliżonym poziomie u osób deklarujących się jako wierzą-

¹⁵ CBOS, *Komunikat z badań. Polski pejzaż religijności – z dalekiego planu*, Warszawa 2022, s. 1-2.

ce. W grupie tych, którzy deklarują się jako niewierzący wzrasta o ponad 10% odsetek osób oceniających ten zawód w sposób negatywny.

Wykres 3. Postrzeganie wizerunku zawodu nauczyciela religii w Polsce. n=476

Źródło: badania własne.

Istotne w całej panoramie obrazu zawodu nauczyciela religii wydaje się także pytanie o najslabszą stronę tych osób. W całej próbie osób biorących udział w badaniach na pierwszym miejscu jako odpowiedź pojawia się stwierdzenie, że najslabszą stroną jest słaby kontakt z uczniami. Na kolejnych miejscach respondenci wskazali odpowiednio: niskie umiejętności wychowawcze, niewystarczający poziom przekazu wiedzy, mały szacunek do uczniów, brak wyraźnego świadectwa wiary oraz słaba komunikacja z rodzicami. W stosunkach procentowych odpowiedzi wyglądają w sposób bardzo zbliżony w sytuacji, kiedy wyodrębni się z ogólnej próby respondentów katechetów/nauczycieli religii, czy też osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące lub też nie. W zasadzie różnice procentowe przesuwające poszczególne odpowiedzi na kolejne miejsca są nieznaczne i pozostają w granicy błędu statystycznego.

Tabela 1. **Najsłabsza strona** znanych Pani/Panu osób uczących religii w szkole.

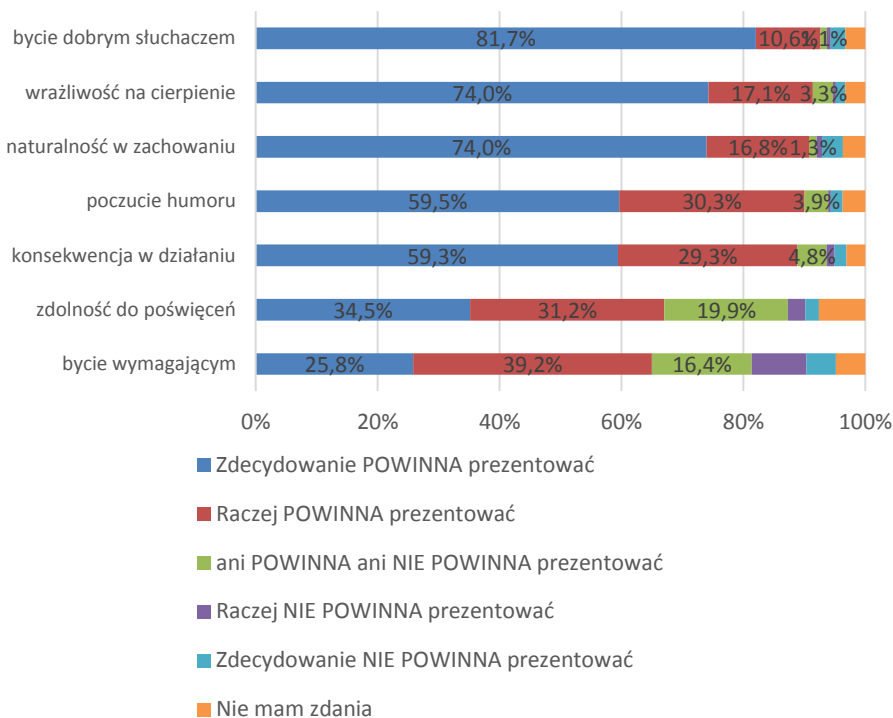
	Cała próba (n=476)	Katecheci (n=95)	Cała próba bez Katechetów (n=381)	Wierzący i praktykujący (n=365)	Cała próba BEZ wierzących i praktykują- cych (n=111)
1.	słaby kontakt z uczniem	brak wyraźnego świadectwa wiary	słaby kontakt z uczniem	słaby kontakt z uczniem	mały szacunek do uczniów
2.	małe umiejętności wychowawcze	niewystarczający przekaz wiedzy	małe umiejętności wychowawcze	małe umiejętności wychowawcze	małe umiejętności wychowawcze
3.	niewystarczający przekaz wiedzy	izolacja od innych nauczycieli	mały szacunek do uczniów	brak wyraźnego świadectwa wiary	słaby kontakt z uczniem
4.	mały szacunek do uczniów	małe umiejętności wychowawcze	niewystarczający przekaz wiedzy	niewystarczający przekaz wiedzy	zbytnia interesowność w działaniu
5.	brak wyraźnego świadectwa wiary	słaby kontakt z uczniem	brak wyraźnego świadectwa wiary	mały szacunek do uczniów	niewystarczający przekaz wiedzy
6.	słaba komunikacja z rodzicami	słaba komunikacja z rodzicami	zbytnia interesowność w działaniu	słaba komunikacja z rodzicami	słaba komunikacja z rodzicami

⁷ Źródło: *badania własne*.

Respondentom postawiono także pytania o cechy osobowości, umiejętności i postawy, które powinni prezentować. W pytaniu o cechy osobowości i charakteru na pierwszym miejscu respondenci wskazali bycie dobrym słuchaczem. Ponad 92% respondentów wskazując trzy najbardziej pożądane cechy wskazało właśnie te. Na zbliżonym poziomie procentowym (łącznie: „zdecydowanie powinien prezentować” i „raczej powinien prezentować”) plasują się: wrażliwość na cierpienie (91%), naturalność w zachowaniu (90%), poczucie humoru (89%) i konsekwencje w działaniu (88%). Nieco niżej ceniona jest zdolność do poświęceń (66%) oraz bycie wymagającym (65%).

Dokonując szczegółowej analizy odpowiedzi na to pytanie obserwuje się tendencję, że osoby, które deklarują się jako wierzące i praktykujące nieco wyżej cenią sobie nauczycieli religii, którzy stawiają odważnie wymagania (różnica dotyczy ok. 10% względem pozostałych ankietowanych) i są odważni w działaniu (różnica dotyczy ok. 20% względem pozostałych ankietowanych). Wyczuwalna jest także tendencja, że osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące rzadziej wybierały odpowiedź: nie mam zdania (różnica waha się od 3% do 8% w zależności od odpowiedzi).

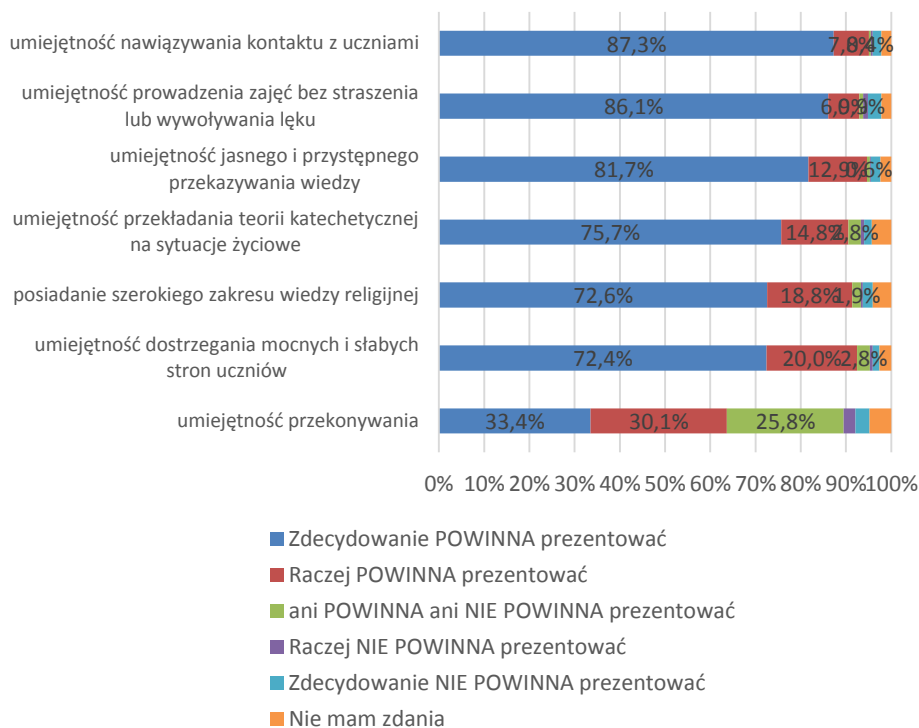
Wykres 4. Cechy osobowości i charakteru nauczyciela religii. n=476

Źródło: badania własne.

Kolejnym istotnym elementem obrazu nauczyciela religii są jego umiejętności, czyli nabyte zdolności do wykonywania powierzonych zadań oraz radzenia sobie w sytuacjach typowych i kryzysowych. Najistotniejszą umiejętnością nauczyciela religii wydaje się być nawiązywanie kontaktu z uczniami. 95% respondentów uznało – w sposób zdecydowany i raczej zdecydowany – że ta właśnie sprawność z zakresu umiejętności społecznych pozwoli nauczycielom religii lepiej wypełniać swoje zadanie. Na kolejnych miejscach – w sposób zdecydowany – respondenci uplasowali umiejętność prowadzenia zajęć bez straszenia lub wywoływania lęku (86%), umiejętność jasnego i przystępnego przekazywania wiedzy (82%), umiejętność przekładania teorii katechetycznej na sytuacje życiowe (76%), posiadanie szerokiego zakresu wiedzy religijnej (73%), umiejętność dostrzegania mocnych i słabych stron uczniów (72%) i umiejętność przekonywania (33%). Odnotować należy fakt, że jeśli by zsumować odpowiedzi z serii „zdecydowanie” i „raczej” prawie wszystkie odpowiedzi plasują się na zbliżonym poziomie. Jedynie umiejętność przekonywania jest nieco słabiej ceniona. Być może oznacza to, że zanika oczekiwanie, aby nauczyciel religii był apologetą lub promotorem prawd wiary.

Wykres 5. Umiejętności nauczyciela religii. n=476.

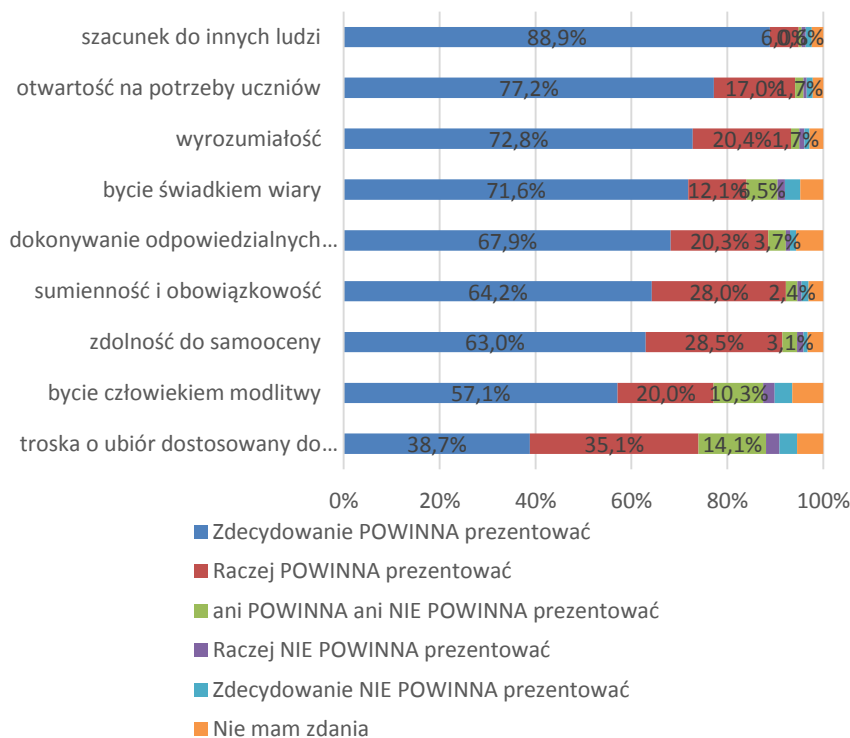
Źródło: badania własne.

Badanym respondentom postawiono także pytanie o najbardziej istotne postawy u osób, które są nauczycielami religii. Wypracowane i wyuczone mechanizmy zachowań wydają się istotnym elementem składowym całego wizerunku, który powstaje w środowisku pracy nauczycieli religii. Zdaniem biorących udział w badaniach najbardziej ceniona i pożądana postawa to szacunek do innych ludzi. Blisko 90% opowiada się w sposób zdecydowany, że jest to najważniejsza postawa u nauczyciela religii. Kolejne postawy postulowane w stopniu zdecydowanym to: otwartość na potrzeby uczniów (77%), wyrozumiałość (73%), bycie świadkiem wiary (71%), dokonywanie odpowiednich wyborów moralnych (68%), sumiennosc i obowiązkowość (64%), zdolność do samooceny (63%), bycie człowiekiem modlitwy (57%) i troska o ubiór dostosowany do okoliczności (39%). Podobnie jak w wyżej omawianym pytaniu zachodzi pewna prawidłowość. Jeśli zsumuje się odpowiedzi respondentów w stopniu „zdecydowanie” i „raczej” to różnice w prezentowanych cechach robią się znikome.

Istotne różnice pojawiają się dopiero w momencie, kiedy to pytanie jest warunkowane deklaracją odnośnie do wiary i praktyk. Zauważa się, że osoby

deklarujące się jako wierzące i praktykujące o wiele bardziej cenią postawę zaangażowania w modlitwę. Sumując głosy „zdecydowanie” i „raczej” rozbieżność wynosi około 50%. Może więc być uznana za istotną. Różnica widoczna jest także w pytaniach o postawę świadka wiary i dostosowanie ubioru. Przy analogicznym zestawieniu różnica wynosi w obu przypadkach około 40%. Także postawa sumiennosci i obowiązkowości jest bardziej ceniona przez osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące. W tym przypadku różnica wynosi blisko 10%.

Wykres 6. Postawy nauczyciela religii. n=476.

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania pozwalają także na podstawie udzielonych odpowiedzi wskazać najsłabsze strony nauczycieli religii. Po raz kolejny okazuje się, że kompetencje komunikacyjne i budowanie relacji są fundamentem w pracy nauczyciela. Za najsłabszą stronę respondenci uznali słaby kontakt z uczniem (49%). Kolejne wymieniane elementy to: małe umiejętności wychowawcze (45%), niewystarczający przekaz wiedzy (29%), mały szacunek do uczniów (28%), brak wyraźnego świadectwa wiary (27%). Nieco rzadziej wskazywano na: słabą komunikację z rodzicami (16%), izolacja od innych nauczycieli (13%), zbyt mała interesowność w działaniu (13%), brak troski

o swój wygląd i ubiór (9%). Warto w tym punkcie zauważyć, że jedynie na poziomie pojedynczych głosów uplasowały się odpowiedzi stwierdzające, że zajęcia są prowadzone w sposób nudny, są oderwane od życia.

Za swoistą ciekawostkę można uznać fakt, że jeśli wyselekcjonuje się odpowiedzi grupy katechetów (stanowią one 20% ankietowanych), to zdecydowanie na pierwszym miejscu jako słabą stronę nauczycieli religii wskazali: brak wyraźnego świadectwa wiary (37%). Natomiast w wyselekcjonowanej grupie osób deklarujących się jako niewierzący i niepraktykujący najczęściej wskazywano jako słabą stronę nauczyciela religii mały szacunek do uczniów (54%). Brak wyraźnego świadectwa wiary uplasował się w tej grupie respondentów na siódmym miejscu (9%). W śladowych ilościach pojawiały się odpowiedzi stwierdzające brak wiedzy o innych religiach lub zacołanie.

Jako interesujący można także uznać także fakt, że w grupie osób wierzących i praktykujących na pierwszych miejscach pojawiają się odpowiedzi stwierdzające, że słabą stroną nauczycieli religii jest kontakt z uczniami (51%) i małe umiejętności wychowawcze (48%). Na trzecim miejscu pojawia się odpowiedź: brak wyraźnego świadectwa wiary (33%). Można ten fakt interpretować na dwa sposoby. Z jednej strony ta grupa respondentów zgodnie z ogólną tendencją surowo ocenia kompetencje komunikacyjne nauczycieli religii, a z drugiej chyba bardziej wnikliwie analizuje i ocenia świadectwo wiary. Różnica bowiem względem całej próby wynosi 6%, a względem osób zadeklarowanych jako niewierzący prawie 25%.

W badaniach postawiono także pytanie o działania, które mogłyby pomóc nauczycielom religii w poprawieniu swojego wizerunku. W udzielonych odpowiedziach zachodzi duża zgodność, niezależna od wyodrębnionych grup biorących udział w badaniach. Na pierwszych pięciu pozycjach występują następujące odpowiedzi: zaangażowanie w życie społeczne (45%), troska o poziom wykształcenia/wiedzy (41%), aktywność nauczyciela religii w social media ukierunkowana na uczniów (34%), udział w dodatkowych szkoleniach (23%) oraz przeprowadzenie akcji promującej lekcję religii (13%).

Czyms ciekawym wydaje się fakt, że na pierwszym miejscu pojawia się postulat zaangażowania się w życie społeczne. Kierując się intuicją badawczą, wydaje się, że chodzi zarówno o przestrzeń życia szkolnego, parafialnego, ale także szeroko rozumianych społeczności lokalnych. Jawi się więc z tego jasny postulat względem nauczyciela religii, że powinien on być obecny w sposób widoczny w życiu społeczności, gdzie pracuje.

Warto odnotować także, że w tym pytaniu wiele osób skorzystało z możliwości wpisania swojej własnej odpowiedzi. Było to ponad 10% biorących udział w badaniu. Większość głosów to pojedyncze wypowiedzi. Pojawiało się jednak kilkanaście głosów, które można sprowadzić do wspólnego postulatu usunięcia nauczania religii ze szkół lub też przeniesienie lekcji religii do salek parafialnych. Nie wydaje się, aby samo przeniesienie lekcji religii do salek parafialnych lub spełnienie pojedynczych innych postulatów mogło poprawić

wizerunek nauczycieli religii, ale warto odnotować te głosy. Być może pytanie to – dając szansę dopisania swojej własnej odpowiedzi – otwiera nową przestrzeń do badań lub dyskusji.

Dokonując całościowego a zarazem syntetycznego podsumowania badań można stwierdzić, że nauczyciele religii nie cieszą się zbyt dobrym wizerunkiem i to zarówno pośród osób biorących aktywny udział w życiu wspólnoty Kościoła, jak i tych będących obojętnymi lub zdystansowanymi. Można odnieść wrażenie, że nauczyciel religii ma przypominać takiego „super” wrażliwego pedagoga, który posiada rozwinięte na bardzo wysokim poziomie kompetencje komunikacyjne. Można zaryzykować stwierdzenie, że odpowiadający na pytanie w głównej mierze rodzice chcą zapewnić swoim dzieciom doskonałych wychowawców, którzy uzupełnią lub nadrobią ich niedoskonałości pedagogiczne w budowaniu relacji. To wszystko, o co postulują dokumenty katechetyczne w przestrzeni wiary, moralności i świadectwa wydaje się być jedynie jedną z cech koniecznych lub oczywistych¹⁶.

Jawi się także postulat, aby sama lekcja religii stawała się bardziej miejscem dyskusji, wymiany myśli i doświadczeń niż usystematyzowanym przekazem teologicznym, moralnym lub duchowym. Widoczna jest także duża potrzeba przestrzeni do rozmowy niekoniecznie opartej o prawdy dogmatyczne. Można odnieść wrażenie, że postulaty te wpisują się w globalny proces relatywizacji wiary i moralności oraz są poniekąd skutkiem postmodernistycznego spojrzenia na proces wychowania¹⁷.

Innym istotnym elementem widocznym w badaniach jest przebijająca z odpowiedzi potrzeba szacunku. Chodzi o szacunek zarówno w relacji z uczniem, jak i innymi nauczycielami. Zastanawiające są także głosy postulujące szacunek względem osób niechodzących na lekcję religii. Trudno tu jednak o jednoznaczną diagnozę. Ci, którzy nie uczęszczają na lekcje religii być może w niektórych środowiskach czują się dyskryminowani lub odczuwają, że ktoś im chce narzucać jakieś poglądy. Warto jednak w tym miejscu przypomnieć, że zgodnie z regulacjami prawnymi lekcja religii w Polsce nie jest obowiązkowa.

3. Jak poprawić obecny stan

Bazując na powyższych badaniach i obserwacjach można podjąć próbę poprawy wizerunku nauczycieli religii. Wspierając środowisko szkolne i poszukując konkretnych rozwiązań można zachęcić nauczycieli, aby podjęli wysiłek podnoszący ich kompetencje w zakresie tak zwanej miękkiej komunikacji. Należy pamiętać o prostej zasadzie takich jak: otwartość na rozmowę, troska

¹⁶ Por. PDK 132; DK 110nn.

¹⁷ Por. J. Mariański, *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne*, Toruń 2017; L. Dyczewski, *Tożsamość religijna*, w: *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin 2015, s. 9-27; P. T. Goliszek, *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2017.

o stały kontakt z uczniem (rodzice), empatia w budowaniu relacji interpersonalnych¹⁸. Warto też podjąć wysiłek, który zaowocuje tym, że nauczyciel będzie podejmował tzw. trudne tematy bez emocji i lęku. Sięgając do jeszcze bardziej szczegółowych wskazań należy unikać uogólnień, zatroszczyć się o przyjazną atmosferę na lekcji lub na spotkaniach. Zgodnie z zasadą podmiotowości warto w procesie nauczania dążyć do relacji opartej o partnerstwo. Może to w konsekwencji zaowocować pozyskaniem ucznia do aktywnego procesu nauczania – uczenia się. Jak stwierdza P. Smółka, wymiana cennych zasobów niematerialnych, czyli wiedzy stanowi podstawę budowania relacji opartej o zaufanie¹⁹.

W nauczaniu religii w szkole nie chodzi bowiem jedynie o nawiązanie relacji, ale przede wszystkim o ich właściwe podtrzymywanie, co powinno ułatwiać osiąganie szeroko definiowanych celów edukacyjnych. Chodzi także o dialog, przełamujący anonimowość oraz o próbę zrozumienia rozmówcy. Jak podkreśla M. Sikorski, należy dążyć w procesie edukacji do stylu „współpracującego”²⁰.

Wydaje się, że troska o kompetencje komunikacyjne²¹ nauczyciela religii może pomóc w dawaniu świadectwa wiary. Bazując na dobrych relacjach ludzkich taki wychowawca skuteczniej może uczyć i prowadzić do relacji osobowej z Bogiem²². Sama już bowiem lekcja religii, upodabniając się do założeń katechetycznych, jest aktem komunikacji międzyludzkiej. Jak stwierdza Ł. Simiński: „Skuteczny przekaz treści domaga się właściwej formy oraz odpowiednich sposobów jej komunikowania. Tezę tę zdają się potwierdzać badania przeprowadzone w amerykańskich firmach, które wskazują na fakt, iż sukces firmy w 85% zależy od umiejętności porozumiewania się ludzi, a jedynie w 15% od wiedzy, którą posiadają pracownicy. Analogicznie można stwierdzić, że katecheza, będąc aktem komunikacji międzyosobowej dokonującej się za pomocą języka, aby była skuteczna, domaga się od katechetów praktycznych kompetencji komunikacyjnych”²³.

¹⁸ Por. R. Adler, L. Rosenfeld, R. Proctorii, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2006, s. 107-109; Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2005, s. 153-154.

¹⁹ Por. P. Smółka, *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Warszawa 2016, s. 26nn.

²⁰ Por. M. Sikorski, *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli*, „Colloquium” 2(2010), nr 1, s. 155-172.

²¹ Por. *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych*, red. A. Gruhn, I. Brzózka-Złotnicka, Warszawa 2014, http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014_EudBrrI.pdf (dostęp: 20.10.2022).

²² Por. CT 18; PDK 19; R. Czekalski, *Katecheza komunikacja wiary*, Płock 2006, s. 315nn; R. Chałupniak, *Kompetencje katechety w zakresie komunikacji interpersonalnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 15(2015), z. 4, s. 57-68.

²³ Ł. Simiński, *Kompetencje komunikacyjne katechetów warunkiem skutecznej katechezy*, w: *Edukacja religijna wobec przemian kulturowych*, red. P. Mąkosa, Lublin 2019, s. 41-61.

W tym miejscu dla kreowania świadomości warto także wskazać elementy, które osłabiają kompetencje komunikacyjne nauczyciela religii, a tym samym przekaz treści prowadzących do wiary. Są to przede wszystkim: brak wiary we własne zdolności, perfekcjonizm i nadmierny samokrytycyzm, lęk przed kompromitacją i ośmieszeniem, niedostateczne przygotowanie się do zajęć, nadmierna koncentracja na sobie czy lęk przed oceną innych²⁴.

Jak zauważa C. de Souza, współczesna posługa katechetyczna, która dokonuje się w świecie wielokulturowych wyzwań, nie może jedynie odpyierać kolejnych ataków lub zarzutów. Należy troszczyć się o pozytywny przekaz wiary²⁵. Kierując się zatem analogią, troszcząc się o pozytywny obraz nauczyciela religii należy dołożyć wszelkich starań, aby pokazać piękno i owoce ich posługiwania. Wydaje się zatem, że kolejnym koniecznym krokiem jest promocja tych działań, które są planowane, jak również tych, które się już odbyły i przyniosły dobre efekty. Jest to poniekąd odwołanie się do hasła „mamy się czym pochwalić”. Jak stwierdził to R. Chałupniak, posługa katechety (nauczyciela religii) powinna zmierzać w kierunku entuzjazmu, a unikać apatii²⁶. Szeroko rozumiany świat medialny i wirtualny jest współczesnym areopagiem, gdzie zgodnie z zasadą Franciszka nie można beczynnie oczekiwać, ale trzeba podjąć wysiłek głoszenia i opowiadania, że relacja z Bogiem może być piękna także we współczesnym świecie.

Używając innych słów można stwierdzić, że aby promować pozytywny wizerunek nauczyciela religii jednym z istotnych elementów jest pokonanie swoistego konfliktu, który wytwarza się pomiędzy działaniem sytuacyjnym, a czymś co możemy nazwać dysonansem poznawczym. Z jednej bowiem strony od nauczyciela religii, który zmuszony jest do podejmowania działań w określonych sytuacjach, wymaga się otwartości, braku lęków, asertywności oraz wielu innych kompetencji komunikacyjnych. Z drugiej strony stawia się tej samej osobie wymagania, aby to, czego naucza, było potwierdzone konkretnymi działaniami w życiu. Nie chodzi tu jedynie o świadectwo wiary, co raczej o entuzjazm wiary lub przeżywanie relacji z Bogiem i człowiekiem w sposób radosny. Monotonia życia oraz różnego rodzaju sytuacje kryzysowe w relacji z uczniem i rodzicami mogą prowadzić więc do swoistych „konfliktów” tych wymagań. Jedynym rozwiązaniem wydaje się zatem zachowanie równowagi pomiędzy autentycznością a spontanicznością. Chodzi tu przede wszystkim o płaszczyznę osobową związaną z codziennym życiem. Bazując na tym, co wykazują wyżej zaprezentowane badania można stwierdzić, że dopiero na podstawie relacji ludzkich rodzi się relacja nadprzyrodzona. A zatem nauczyciel

²⁴ Por. M. Dziewiecki, *Katecheza jako forma komunikacji*, w: *Komunikacja w katechezie*, red. J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 256-262; P. Mąkosa, *Podstawowe kompetencje katechety młodzieży*, w: *Katecheta – wychowawca młodzieży*, Kraków 2008, s. 5-23.

²⁵ Por. C. de Souza, *Cultura ed evangelizzazione*, Roma 2006, s. 63nn.

²⁶ Por. R. Chałupniak, *Katecheta w zwierciadle wirtualnego świata*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 1(2018), s. 95-104.

religii może odnieść sukces jako ten, który prowadzi do wiary i spotkania z Bogiem, o ile jego relacja z drugim człowiekiem okaże się być autentyczna, wrażliwa i spontaniczna.

Szukając rozwiązania dla powyższych sugestii należy odnieść się do nauczania papieża Franciszka, który stwierdza, że nauczyciele religii powinni być po pierwsze w zażyłej relacji z Jezusem. Po drugie, naśladując Jezusa powinni wychodzić na spotkanie z człowiekiem. Po trzecie – nie bać się iść na peryferie, czyli podążać wbrew wypracowanym schematom²⁷.

W jednym z portali katolickich, w sierpniu 2022 ukazał się tekst M. Łysek zatytułowany: „Między Duchem a strategią”. Publicystka stawia we wstępie pytanie: „Czego od siebie chce Kościół w Polsce? Jaką ma wizję swojej przyszłości? Jakimi środkami chce tę wizję osiągnąć? To niby jasne, a jednak... trudno powiedzieć. Trudno powiedzieć po pierwsze dlatego, że polski Kościół mając jeden, wystarczający cel – bycie wspólnotą zmierzającą do zbawienia – pozostaje po ludzku bezradny wobec zjawisk mocno utrudniających osiągnięcie tego celu. Mam tu na myśli spadek autorytetu kapłanów, gwałtowny odpływ młodych, letniość wiernych pozbawionych dobrej katechezy dorosłych, bycie pozornie niekonkurencyjnym w obliczu innych ofert świata”²⁸. Poszukując zatem strategii działania w obrębie promowania pozytywnego wizerunku nauczyciela religii, warto może sięgnąć do strategii i wzorców wypracowanych przez nauki o komunikacji i zestawić je z założeniami katechetycznymi.

Bazując na przeprowadzonych badaniach oraz współczesnych założeniach katechetycznych i sięgając do publikacji M. Grzesiaka²⁹ można zaproponować „Strategię mądrego nauczyciela religii”. Owa strategia składa się z pięciu punktów i jest przedstawiona w poniższym schemacie:

- 1. Na początek...**
 - a. Czy wiesz, kim jesteś?
 - b. Co w sobie lubisz?
 - c. Czego się wstydzisz?
- 2. Określ swój cel**
 - a. Co chcę osiągnąć?
 - b. Do czego dążę?
- 3. Sprofiluj grupę docelową**
 - a. Dzieci
 - b. Młodzież
 - c. Rodzice

²⁷ Franciszek, *Przemówienie do Katechetów* (Rzym 27.09.2013), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/katecheci_27092013 (dostęp: 20.10.2022).

²⁸ M. Łysek, *Między Duchem a strategią*, <https://deon.pl/kosciol/komentarze/miedzy-duchem-a-strategia,2141405> (dostęp: 20.10.2022).

²⁹ Por. M. Grzesiak, *Personal branding. Czyli jak skutecznie zbudować autentyczną markę osobistą*, Gliwice 2020.

- d. Inni nauczyciele
- e. Ks. Proboszcz itp.
- 4. „Stwórz” SIEBIE „nowego”**
 - a. Entuzjizm
 - b. Spontaniczność
 - c. Autentyczność
 - d. Wrażliwość
- 5. Zaczynaj siebie takim pokazywać innym**
 - a. Aktywność w życiu szkoły i parafii
 - b. Pozytywne „chwalenie się dobrem”

Chodzi zatem o to, aby na samym początku popatrzeć na siebie w sposób realny i krytyczny. Punktem wyjścia wydaje się potrzeba zdefiniowania swoich dobrych cech jak również i słabych stron. Czymś koniecznym wydaje się określenie swoich własnych przeszkód i trudności w rozwoju. Drugim istotnym punktem w „Strategii mądrego nauczyciela religii” jest określenie celu, który ma się zamiar osiągnąć. Trzecim istotnym krokiem jest sprofilowanie grupy docelowej, tzn. przed kim szczególnie chcę zaprezentować się jako „dobry” nauczyciel religii. Czwarty punkt wydaje się najtrudniejszy do realizacji. To wysiłek ukierunkowany na wypracowanie takich cech jak entuzjizm, spontaniczność, autentyczność i wrażliwość. Piąty i ostatni punkt strategii to poszukiwanie pomysłu i sposobu na eksponowanie swoich zdolności i talentów. Rozwijając swoją własną aktywność, a także zdolność „chwalenia się dobrem” należy jednak pamiętać o tym, że nauczyciel religii ma przede wszystkim prowadzić do poznania Chrystusa, a nie jedynie skupiać uwagę na sobie.

Podsumowanie

Słowo „katecheza” w pierwszych wiekach oznaczało dosłownie „wołać z góry” (ex alto) lub też „wywoływać echo”. Z czasem dołączyło późniejsze znaczenie „pouczać”. W takim kontekście można stwierdzać, że głos nauczyciela jest świadomym niejako echem pytania ucznia, a odpowiedź ucznia – echem nauczyciela. Wytwarzał się dialog, który prowadził do poznania Jezusa. Model katechezy kerygmatycznej przypisywał katechecie (nauczycielowi) rolę „herolda”. W starożytnej Grecji i czasach średniowiecza pełniący rolę „herolda” to posłaniec, wysłannik, dyplomata, urzędnik ogłaszający w imieniu władcy ważne zarządzenia lub sprawy. Oznacza to zatem bycie posłanym w imieniu Pana i nawoływanie, obwieszczenie tego, co chce On przekazać.

A zatem katecheta, określaną też często mianem nauczyciela religii, jest zatem kimś ważnym. Kimś, kto ma wzbudzać zaufanie, budzić powagę, a zarazem być wrażliwym. To ktoś, kto jest świadomy, że staje przed człowiekiem jako posłany przez Jezusa i Kościół. Jednocześnie jest to ktoś, daje sobie sprawę, że wychowanie i kształcenie dokonuje się nie tylko w sposób jednostronny,

jako wykład, ale przede wszystkim w drodze dialogu, rozmowy, poprzez pytania i odpowiedzi.

Jak więc pokazują nauczanie Kościoła, wyniki badań oraz długa polska tradycja katechetyczna – konieczne jest bycie świadkiem żywej wiary. Równie ważna jest także gruntowna znajomość materiału nauczania oraz bycie dobrym pedagogiem. Współczesne wyzwania dodają do tej równowagi kompetencje komunikacyjne, otwartość, wrażliwość oraz spontaniczność. Spoiwem dla tych wszystkich cech ma być troska o swój własny wizerunek. Konieczność ta wynika jednak nie z pustej próżności, a ze świadomości, że naucza się w imieniu Jezusa.

* * *

Promoting a Positive Image of a Catechist (Religion Teacher)

Summary

The aim of the study is to outline the research framework for the issue of promoting a positive image of a catechist (religion teachers). This goal, in accordance with the pastoral paradigm, will be achieved in three points. Firstly, theoretical assumptions will be presented that suggest what this image of a catechist should be like. The second element is the presentation of the results of research conducted for the purposes of this study. The third point is the presentation of conclusions. As the teaching of the Church, the results of research and the long Polish catechetical tradition show, it is necessary to be a witness to a living faith. It is also important to know the teaching material thoroughly and to be a good teacher. Contemporary challenges add communication competence, openness, sensitivity and spontaneity. The binder for all these features is caring for your own image. This necessity, however, comes not from empty vanity but from the knowledge that they will teach in the name of Jesus.

Keywords: catechist, teachers of religion, image, catechesis.

Bibliografia

- Adler R., Rosenfeld L., Proctorii R., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2006.
- Bednarz E., *Nauczyciel katecheta wobec współczesnych wyzwań dydaktycznych i wychowawczych*, „Rocznik Teologiczny ChAT” 1-2(2013), s. 273-287.
- CBOS, *Komunikat z badań. Polski pejzaż religijności – z dalekiego planu*, Warszawa 2022.
- Celary I., *Posługa katechety w szkole*, „Nauczyciel i szkoła” 1-2(2003), s. 296-306.
- Chałupniak R., *Katecheta w zwierciadle wirtualnego świata*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 1(2018), s. 95-104.
- Chałupniak R., *Kompetencje katechety w zakresie komunikacji interpersonalnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 15(2015), z. 4, s. 57-68.

- Czekalski R., *Katecheza komunikacja wiary*, Płock 2006.
- Dyczewski L., *Tożsamość religijna*, w: *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin 2015, s. 9-27.
- Dziewiecki M., *Katecheza jako forma komunikacji*, w: *Komunikacja w katechezie*, red. J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 256-262
- Dziewiecki M., *Kochać i wymagać. Pedagogia Ewangelii*, Karków 2006.
- Franciszek, *Przemówienie do katechetów* (Rzym 27.09.2013), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/katecheci_27092013 (dostęp: 20.10.2022).
- Goliszek P. T., *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2017.
- Grzesiak M., *Personal branding. Czyli jak skutecznie zbudować autentyczną markę osobistą*, Gliwice 2020.
- Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych*, red. A. Gruhn, I. Brzózka-Złotnicka, Warszawa 2014, http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014_EudBrrI.pdf (dostęp:20.10.2022).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001.
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2005.
- Łysek M., *Między Duchem a strategią*, <https://deon.pl/kosciol/komentarze/miedzy-duchem-a-strategia,2141405> (dostęp: 20.10.2022).
- Marek Z., *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 149-164.
- Mariański J., *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne*, Toruń 2017.
- Mąkosa M., *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.
- Mąkosa P., *Podstawowe kompetencje katechety młodzieży*, w: *Katecheta – wychowawca młodzieży*, Kraków 2008, s. 5-23.
- Mendyk M., *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misją w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva” 6(2007), s. 105-119.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o Katechizacji*, Kielce 2020.
- Rayzacher-Majewska A., *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Elckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.
- Sikorski M., *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli*, „Colloquium” 2(2010), nr 1, s. 155-172.
- Simiński L., *Kompetencje komunikacyjne katechetów warunkiem skutecznej katechezy*, w: *Edukacja religijna wobec przemian kulturowych*, red. P. Mąkosa, Lublin 2019, s. 41-61.
- Smółka P., *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Warszawa 2016.
- Souza C. de, *Cultura ed evangelizzazione*, Roma 2006.
- Sroczyński P., *Autorytet nauczyciela religii*, „Rozprawy naukowe” 65(2019), s. 85-92.
- Szewczyk R., *Osobowość nauczyciela religii*, „Studia Katechetyczne” 7(2010), s. 217-234.